

קווי הדמיון בין שני הצווים:

1. בשני המקרים לשון הציווי האלוהי כוללת מילה נוספת, שמרככת את הציווי הקשה: בפרק י"ב: "לך לך" - למענך, לטובתך (כך על פי אחד הפירושים). בפרק כ"ב: "קח נא" - לשון בקשה. אלוהים יודע כמה גדול הקורבן שאברהם נדרש לו ועל כן פונה בלשון בקשה.
2. בשני המקרים הציווי בנוי במבנה של הדרגה: מן הקל (מבחינה רגשית) אל הכבד. בפרק י"ב: סדר היציאה מנוגד לסדר היציאה הטבעי: בדרך הטבע, אדם יוצא קודם מביתו, אחר כך ממולדתו, ולבסוף מארצו. הדירוג ההפוך נעשה כדי להקל מעל אברהם את הקושי הרגשי שבהתנתקות הפתאומית והמוחלטת ממשפחתו. בפרק כ"ב אלוהים אומר: בנך (יש לו שני בנים: ישמעאל ויזחק), יחידך (כל אחד מהם יחיד לאימו) אשר אהבת (שניהם אהובים עליו), ולבסוף נאמר במפורש: יצחק.
3. בשני המקרים היעד שאליו אברהם צריך להגיע אינו מוגדר מראש, אין תיאור מדויק של המקום. בשני המקרים המקום נקרא בלשון כוללת "ארץ": "אל הארץ אשר ארצך" / "ארץ המדינה". התיאור הכללי של המקום מגביר את עוצמת הניסיון: אברהם הולך אל הבלתי ידוע (שהרי אדם שהולך למקום ידוע נעזר בהיכרותו עם המקום ואולי מקל על עצמו במעט את המתח הנפשי).
4. בשני המקרים מופיע הציווי "לך לך". אלה שתי ההופעות היחידות של "לך לך" במקרא, וברור שהסופר ניסה ליצור קשר בין שני הסיפורים. הקשר הוא, שבשני המקרים הציווי "לך לך" מביע דרישה אלוהית קשה ותובענית - אברהם נדרש להקריב את היקר לו מכל: בפרק י"ב הוא נדרש להתנתק מחייו הקודמים, להיפרד ממשפחתו וממולדתו, ובפרק כ"ב הוא נדרש להקריב את הבן הנותר לו (כיוון שישמעאל גורש).
5. בשני המקרים אברהם מציית ללא היסוס, ציות מוחלט שמלווה בשתיקה. המיידיות שבמילוי הצו מתבטאת בהשכמתו בבוקר (פרק כ"ב) או בעצם הליכתו המיידית ("באשר דבר אליו יהוה"). הוא אינו מערער על הציווי האלוהי למרות היותו קשה מאוד.

ההבדלים בין שני הצווים:

1. בפרק י"ב הדרישה האלוהית מאברהם מלווה בהבטחה: "לך לך... ואעשה לך גדול ואבךך". בפרק כ"ב הדרישה אינה מלווה בהבטחה כלשהי. זה מראה שהניסיון בפרק כ"ב קשה מהניסיון בפרק י"ב, כיוון שבפרק י"ב אברהם הבין שהדרישה האלוהית תיטיב את חייו ותתן לו את שאיפתו (צאצאים), ואילו בפרק כ"ב אין לו תקווה לעתיד טוב יותר: הוא נדרש להקריב את הצאצא היחיד שנותר בביתו.
 2. בפרק י"ב אברהם לוקח עמו את שרי אשתו ואת לוט אחיינו. הוא משתף אחרים בניסיון. בפרק כ"ב הוא בודד בעמידתו בניסיון: הנערים שמלווים אותו ויצחק בנו אינם יודעים דבר על מטרת ההליכה לארץ המוריה. גם פרט זה מעצים את הניסיון, שכן המעמסה הנפשית קלה יותר כאשר אתה משתף אנשים נוספים במה שעליך לעשות.
- פסוק 3: "וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויטח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויטחם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים" - המחבר אינו מתאר כלל את רגשותיו של אברהם. במקום זאת הוא מתמקד בתיאור העובדות היבשות: אברהם הלך אל המקום שנצטווה ללכת אליו.**
- מה מטרת המספר כשהוא מתעלם מרגשותיו של אברהם ומתמקד בפירוט ההכנות למסע?
- נראה שהמחבר ביקש להשיג את המטרות הבאות:
1. הדגשת הרעיון: רגשותיו של אברהם אינם חשובים כאן. חשוב לתאר את ההתקדמות אל מעשה העקדה עצמו כדי להדגיש את עמידתו של אברהם בניסיון.
 2. תיאור השכמת אברהם בבוקר מסגיר את המתח בו הוא שרוי: ההשכמה בבוקר יכולה לנבוע מלהיטותו לביצוע הצו אבל יכולה להעיד גם שלא ישן היטב כלילה.

3. המספר מדגיש שאברהם ביצע את כל פעולות ההכנה בעצמו: חבישת החמור, ביקוע העצים. זה יכול להעיד על להיטותו של אברהם לבצע את המוטל עליו בשלמות, או שהוא אינו רוצה להעיר את תשומת ליבם של אשתו והעבדים להכנות המרובות לקראת המסע. לכן הוא עושה הכל בעצמו.

4. פירוט פעולותיו של אברהם מעיד על בלבול: הוא חובש קודם את החמור, אחר כך עורך את שאר ההכנות, כגון ביקוע עצים לעולה. סדר הפעולות היה צריך להיות הפוך: קודם ביקוע עצים לעולה ורק אחר כך העמסתם על החמור. התיאור המבולבל משקף את מצב רוחו של אברהם, ששרוי בחרדה ומתח. אפשרות אחרת: פירוט הפעולות מעיד שאברהם התעכב בכוונה על כל פרט בהכנות למסע כדי להסיח את דעתו מהמעשה הנורא שהוא עומד לעשות או כדי לעכב עוד יותר את היציאה למסע.

פסוק 4: "ביום השלישי וישא אברהם את-עיניו וירא את המקום מרחק" - בין פסוק 3 (ההכנות למסע והיציאה לדרך) לבין פסוק 4 (בקרבת מקום לאזור העקדה) מפרידים כיומיים, שהרי רק ביום השלישי אברהם רואה את המקום מרחוק. מה קרה לאברהם ביומיים אלה? מה היו מחשבותיו? על מה שוחח עם יצחק וכיצד הסביר לו להיכן מועדות פניהם? כל זה לא נמסר בסיפור. שוב ניכרת חסכנותו של המספר בפרטים שאינם מוליכים ישירות אל שיא הסיפור, והתעלמותו מרגשות הגיבורים¹⁰⁵.

 במשפט "וירא את המקום מרחק" קיים קושי: כיצד ידע אברהם, שזהו המקום! הרי ה' לא אמר לו היכן המקום המדויק בצאתו לדרך?!

 פתרון: נראה שכאשר הגיע אברהם לארץ המוריה, כיוון אותו אלוהים למקום המדויק. שוב ניכרת חסכנותו של המספר בפרטים.

פסוק 5: "ויאמר אברהם אל נערי שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם" - אברהם אינו לוקח את הנערים אל מקום העקדה. חז"ל פירשו, שהוא חשש שינסו למנוע ממנו להקריב את יצחק כיוון שלא היו חזקים באמונתם כמוהו. הוא מבטיח להם שלא יתעכבו זמן רב: ישתחוו לפני אלוהים וישובו. בכך הוא מפיג את חשדם לגבי מטרת ההליכה. הוא אף משקר להם באומרו ששניהם (הוא ויצחק) ישובו אליהם בשעה שהוא יודע שיצחק לא ישוב. על כך אמר רש"י: "נתנבא שישובו שניהם".

פסוקים 6-8: ההליכה אל מקום העקדה

פסוק 6: "ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו" - אברהם ויצחק הולכים יחדיו אל מקום העקדה. במהלך הליכתם יצחק מבחין שאין עימם קורבן, ועל כן הוא שואל (פסי' 7-8):

"ויאמר יצחק אל-אברהם אבי:

ויאמר: אבי

ויאמר: הנני בני

ויאמר: הנה האש והעצים ואיה השה לעלה?

ויאמר אברהם: אלהים יראה לו השה לעלה בני".

יצחק שואל את אברהם היכן הקורבן, ואברהם עונה לו תשובה מעורפלת: אלוהים כבר יבחר לו קורבן עד שיגיעו אל מקום ההקרבה. האם יצחק הבין מתשובתו של אברהם שהוא עומד להיות הקורבן?

¹⁰⁵ בגלל חסכנות בפרטים נקרא הסיפור המקראי "סיפור אלופטי", כלומר סיפור שיש בו פערים וחסרים פרטים, והקורא נדרש למלא את הפערים ואת הפרטים החסרים על פי הבנתו.

מרבית הפרשנים סבורים שיצחק הבין שהוא עומד להיות הקורבן. אם אכן הדבר כך, ויצחק מבין שהוא עומד להישחט ובכל זאת הוא ממשיך ללכת עם אברהם "יחדיו", זה מדגיש שאמונתו של יצחק אינה פחותה מזו של אברהם. הוא מוכן להיות קורבן, אם כך הי רוצה. מכל מקום, ברור שבשלב מסוים יצחק הבין שהוא עומד להיעקד כיוון שכוחו הפיזי היה רב משל אברהם והוא היה יכול להתנגד בקלות לניסיונו של אברהם להקריבו.

החזרה על המשפט "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו" (פס' 6, 8) מחזקת רעיון זה, משום שמשמעות הביטוי שונה בשני הפסוקים. בפסוק 6 כוונת הביטוי היא, שאברהם ויצחק הולכים יחד הליכה פיזית משותפת, אבל מבחינה רוחנית הם נפרדים ושונים, כל אחד שקוע במחשבות אחרות. לאחר שיצחק יודע מה מטרת הליכתם, הביטוי בפס' 8 מביע שותפות גם בהליכה פיזית וגם בהליכה רוחנית.

בשיחה זו בולטים רגשות האהבה של אברהם ליצחק ושל יצחק לאברהם. הם מכנים זה את זה "אבי, בני" ובכך מדגיש המספר שאברהם היה מוכן להקריב את בנו לא משום שלא אהב אותו אלא דווקא משום שאהב אותו וידע שבאהבתו ובהקרבתו הוא מוכיח את גודל אמונתו.

פסוקים 9-10: ההכנות לעקדה

"וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיָּבֹאוּ שָׁם אֲבֹרָהָם וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁם אוֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים. וַיִּשְׁלַח אֲבֹרָהָם אֶת יִדְוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ" - שוב מתמקד המספר בפרטים הטכניים של המעשה. רצף הפעלים מעיד על נחישותו של אברהם לבצע את המעשה: "וַיָּבֹאוּ...וַיָּבֹאוּ...וַיַּעֲרֹךְ...וַיַּעֲקֹד...וַיֵּשֶׁם...וַיִּשְׁלַח...וַיִּקַּח". זהו רצף של שבעה פעלים. מספר זה הוא מספר טיפולוגי המביע את שלמות אמונתו של אברהם באמצעות הפעולות שהוא עושה.

יש פרשנים הסבורים שהתיאור הטכני המפורט בא דווקא להנמיך את המעשה, לתאר אותו לא כמעשה דתי עילאי אלא כמעשה זוויתי ללא שום קדושה. לפי גישה זו, כך מביע המספר את תיעובו מקורבן אדם. גם בנקודה זו ברור שיצחק משתף פעולה עם אברהם ובכך מביע אמונתו בה, כיוון שקשה לראות את אברהם קושר את יצחק ומניח אותו על המזבח ללא הסכמתו של יצחק (יצחק עתה הוא נער, בריא וחזק, ואילו אברהם הוא כבן 110 או יותר).

פסוקים 11-12: ההצלה

יצחק קשור (עקוד) על המזבח, ואברהם אוחז בסכין ומניפו אל על. ברור שאברהם נחוש למלא את צו ה' ואמונתו הוכחה מעל לכל ספק. ברגע מכריע זה אלוהים מתערב ומונע את ביצוע המעשה: "וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מִלְאָךְ יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבֹרָהָם אֲבֹרָהָם, אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי-יְרֵא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא תִשְׁכַּת אֶת בְּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" - המלאך מונע מאברהם לשחוט את יצחק. הוא מכריז, בשם אלוהים, שעתה ברור כמה גדולה אמונתו של אברהם. דברי המלאך מוכיחים את הציווי לאברהם בפתח הסיפור. עיינו בטבלה הבאה:

קריאה אלוהית לאברהם	כ"ב 2-1	כ"ב 11-12
וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲבֹרָהָם	וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מִלְאָךְ יְהוָה... וַיֹּאמֶר: אֲבֹרָהָם אֲבֹרָהָם	
היענות מוחלטת ומיידית של אברהם	וַיֹּאמֶר הַגִּנִּי.	וַיֹּאמֶר הַגִּנִּי.
ציווי אלוהי. נזכר הביטוי "בנך-יחידך".	וַיֹּאמֶר: קח נא אֶת בְּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֹהֲבָתָ אֶת יִצְחָק וְלֹךְ לָךְ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִי.	וַיֹּאמֶר: אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי-יְרֵא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא תִשְׁכַּת אֶת בְּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי.

קווי הדמיון בין שני הקטעים:

1. בשני המקרים אלוהים קורא בשמו של אברהם. בפרק כ"ב הקריאה בשמו היא כפולה, כנראה בגלל הדחיפות שבפנייה (למנוע את שחיטת יצחק). ניתן לראות בקריאות אלה פתיחת מעגל וסגירתו: בפס' 1 הקריאה בשם אברהם מסבכת את העלילה, יוצרת את הבעיה, ובפס' 11 הקריאה פותרת את הבעיה שנוצרה עם הציווי האלוהי.
2. בשני המקרים אברהם נענה מיד לקריאה: **"וַיֹּאמֶר הֲנִי"**.
3. בשני המקרים אלוהים (או שליחו) מצווים על אברהם לעשות (או לא לעשות) פעולה הקשורה ליצחק, ונזכר הביטוי **"בנך-יחידך"**.

ודמיון בין שני הצווים מוכיח שאמונתו של אברהם בה' גדולה ושלמה. הוא נענה לקריאת ה' ללא היסוס, וממלא זחר הציווי הנמסר לו ללא ערעור.

6 מדברי המלאך (**"עֲתָה יִדְעָתִי כִּי-יְרֵא אֱלֹהִים אֶתָּה"**) עולה קושי: מדוע נאמר שרק עתה אלוהים יודע, לאברהם מאמין בו, הרי אלוהים יודע הכל (ובוודאי ידע שאברהם יעמוד בניסיון)?

פתרונות:

- "דיברה תורה בלשון בני אדם" (=סופרי המקרא ניסחו דברים מופלאים מאיתנו בשפה שאנחנו, בני האדם, נוכל להבין) - אמנם אלוהים ידע מלכתחילה שאברהם מאמין גדול בו ולא היה זקוק לניסיון, אבל התורה מתארת את דרך פעולתו ומחשבתו בדומה להתנהגותם של בני האדם, שיודעים משהו רק לאחר שהם רואים אותו מתבצע.
- אמנם אלוהים ידע מלכתחילה שאברהם מאמין גדול בו אבל תמיד ניתן לאדם חופש בחירה ואלוהים אינו יודע במה יבחר האדם עד לשעת המעשה (בלשון חז"ל: **"הכל צפוי והרשות נתונה"**). גם כאן לאברהם הייתה יכולת לסרב לבקשת אלוהים.

סוק 13: אברהם רואה איל בקרבת מקום ומקריב אותו במקום יצחק: **"וַיֵּשֶׁא אֲבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אֵיל זָר נֹאֲחִי בִסְבָּךְ בְּקִרְיָיו. וַיֵּלֶךְ אֲבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ."** ייטוי "אֵיל אֲחֵר" אינו מובן. מה פירושו? לפניכם שתי אפשרויות פירוש:

יש לקרוא בשינוי הניקוד: **אֲחֵרִי**, ולהבין את הביטוי **אֵיל אֲחֵרִי** במובן של **קורבן אחר**, במקום יצחק. בגלל דמיון בצורתן של האותיות ד/ר, נראה שהאות ד הוחלפה באות ר בטעות על ידי מעתיק. במקור היה כתוב **"אֵיל אֲחֵד"**.

ווק 14: **"וַיִּקְרָא אֲבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יֵרָאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר יְהוָה יֵרָאָה"** - אברהם קרא למקום קדה **"יהוה ירָאָה"**. השורש ר-א-ה מופיע כאן במשמעות **"לבחור"**, כלומר זהו המקום שבו ה' בחר לו קורבן ילה (קורבן במקום יצחק). המחבר מוסיף, שהמקום שאברהם קרא בשם **"יהוה ירָאָה"** נקרא בימיו של ספר בשם אחר: **"הר יְהוָה"**, ובני זמנו נוהגים לומר **"בְּהָר יְהוָה יֵרָאָה"**, כלומר ה' מתגלה למאמיניו על ה'. הר ה' הוא הר הבית, מקום המקדש, ומכאן שהמחבר מנסה לקשר בין הר הבית, עליו בנוי המקדש, לבין וס עקדת יצחק, ובכך לקבוע שמקום המקדש (=הר ה') היה מקום חשוב בהיסטוריה של עם ישראל כבר מימי רהם, אבי האומה. זוהי מגמתו האטיולוגית של הפסוק.

וקים 15-18: המלאך פונה שנית אל אברהם ומברכו בשם ה': **"וַיַּעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת אֶת יְחִידְךָ, כִּי בָרַךְ אֲבְרָהָם וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת זַרְעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וַיַּחֲזֵק אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרְשׁ זָרְעוֹ אֶת שְׁעֵי יַם הַיָּם וְהַתְּבָרְכוּ בְּזָרְעוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי"**. ברכה זו מתחילה במילים שסיימו את דברי המלאך 12. העובדה שאברהם היה מוכן להקריב את בנו מוכיחה שעמד במבחן הגדול ביותר למאמין. עתה נוספים דברי ברכה לאברהם (ריבוי צאצאים) וברכה לאנושות כולה בזכות מעשהו של אברהם. מספרם הרב של נאי אברהם מדומה למספרם הרב של כוכבי השמים ולמספרם הרב של גרגרי החול על שפת הים.

ברכה זו דומה מאוד לברכה שבדרך אברהם בפרק י"ב 3-2, בשתייהן חוזר השורש ב-ר-כ. "כי כָּדָא אֲבָרְכָךָ... וְהִתְבָּרְכְּכוּ בְּזִרְעָךָ" (כ"ב 17-18); "וְהָיָה בְּרַכָּה וְאֲבָרְכָה מִבְּרַכְיָה... וְנִבְרַכְכוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה" (י"ב 2-3).
 המלה "זרעך" חוזרת בברכה זו: "הִרְבָּה אֲרָבָה אֶת זִרְעָךָ... וַיֵּשֶׁב זִרְעָךָ אֶת שְׁעֵי אֵיבֵיוֹ. וְהִתְבָּרְכְּכוּ בְּזִרְעָךָ כָּל גִּזְיֵי הָאָרֶץ" (כ"ב 17-18). ביחד עם השורש ב-ר-כ היא מדגישה את הברכה הניתנת לזרעו של אברהם, בזכות מעשה העקדה.
פסוק 19: "וַיֵּשֶׁב אֲבָרְהָם אֶל נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אֲבָרְהָם בְּבֵאֵר שָׁבַע". אברהם ויצחק שבים אל הנערים המכונים להם וביחד הם חוזרים אל מקום מגוריו של אברהם בבאר שבע.

נושאים נוספים לדיון:

1. מילים מנחות בסיפור העקדה:

- א. בן - מלה זו מופיעה בסיפור 10 פעמים. היא מדגישה את ההתלבטות הקשה של אברהם, שאוהב את בנו ואוהב את אלוהים וצריך לבחור ביניהם.
- ב. הנני - מלה זו מופיעה בסיפור 3 פעמים, ומדגישה את מסירותו של אברהם לבנו ולאֱלוהים. הוא עונה לשניהם "הנני" (אני לשרותך) כשהם קוראים לו.
- ג. ה-ל-כ - שורש זה מופיע 7 פעמים בסיפור ומדגיש את הציווי האלוהי ואת פעולותיו של אברהם לשם מילוי צו זה: הוא מצטווה ללכת ולהקריב את בנו, ומיד הוא הולך אל ארץ המוריה, הולך עם יצחק אל מקום העקדה הליכה פיזית ונפשית יחדיו, הוא הולך לקחת את האיל ובסוף הסיפור הוא הולך בחזרה לביתו. באמצעות השורש ה-ל-כ ניתן להבין את רצף פעולותיו של אברהם בסיפור, ואת דבקו במצוות ה': הוא הלך כפ שהצטווה ועשה מה שנדרש לעשות.
- ד. ל-ק-ח - שורש זה מופיע 6 פעמים בסיפור ואף הוא מדגיש את הציווי האלוהי ואת פעולותיו של אברהם לשון מילוי צו זה. אלוהים מצווה עליו לקחת את יצחק ולהעלותו לעולה. אברהם מתחיל בהכנות, לוקח עמו או שני נערים ויוצא לדרך. בהגיעם לקרבת מקום, הוא לוקח ומעמיס על יצחק את עצי העולה ולוקח בעצמו א האש והמאכלת. כשיצחק עקוד על המזבח הוא לוקח לידו את הסכין ומתכוון לבצע את מה שדרש ה'. לאר שהמלאך עוצר אותו, הוא לוקח איל ומעלה אותו לעולה.

2. השוואת אברהם לאיוב:

פרשנים רבים משווים את דמותו של אברהם לדמות איוב ¹⁰⁶.

קווי הדמיון ביניהם:

- אברהם וגם איוב נחשבים למאמינים גדולים באלוהים.
- אלוהים העמיד במבחן את אברהם וגם את איוב כדי לבדוק את צדיקותם ואת אמונתם בו.
- גם אברהם וגם איוב משכימים בבוקר כדי להקריב קורבן לאלוהים.
- בשני המקרים צדיקותם נבחנת באמצעות פגיעה בבן או בבנים של הצדיק.
- גם אברהם וגם איוב עומדים בניסיון, ואלוהים גומל להם על כך.

¹⁰⁶ ההשוואה היא בין אברהם כפי שהוא מוצג בפרק כ"ב לבין דמותו של איוב בספר כולו. על דמותו של איוב ראו בספר זה, בעמ' 376 וז

ההבדלים ביניהם:

- לדעת רוב הפרשנים, צדיקותו של אברהם גדולה מצדיקותו של איוב בגלל שתי סיבות:
- אברהם נתבקש על ידי אלוהים להביא בעצמו למות בנו (להקריב אותו) בעוד שבני איוב הומתו על ידי השטן.
- אברהם עמד בניסיון ללא תלונות, ואילו איוב התלונן ללא הרף.

סיכום בנקודות: בראשית כ"ב 19-1

- הסיפור מדגיש שה' אינו מעוניין בקורבן אדם. הסופר מקדים ואומר שאלוהים מנסה את אברהם כשהוא דורש ממנו להקריב לו את יצחק.
- אברהם מציית ללא היסוס. הוא מכין בעצמו את כל ההכנות הדרושות, לוקח את יצחק ויוצא אל ארץ המוריה.
- בדרכם אל מקום העקדה יצחק שואל את אביו היכן השה לעולה. אברהם משיב לו שאלוהים יבחר לו קורבן עד שיגיעו למקום ההקריבה. תשובה מעורפלת זו רומזת ליצחק שיש סכנה לחייו, אך הוא ממשיך בדרכו עם אברהם וזה מעיד על הסכמתו לשמש קורבן. כלומר גם אמונתו של יצחק היא אמונה גדולה וחזקה.
- ברגע המכריע, כשיצחק כבר עקוד על המזבח ואברהם מניף את הסכין לשחטו, מלאך ה' קורא מן השמיים ומונע את שחיטת יצחק. המלאך מודיע לאברהם שעתה ברור שאמונתו הוכחה למעלה מכל ספק, ושבוכות מעשה זה הוא יבורך בצאצאים רבים. כן תבורך האנושות כולה בזכות אברהם.
- אברהם רואה איל בקרבת מקום ומקריב אותו במקום יצחק.
- מקום העקדה נקרא כפי אברהם "ה' יראה", כלומר ה' יבחר לו את הקורבן הרצוי לו (לא קורבן אדם אלא בעל חיים) והמספר מוסיף שבעת כתיבת הסיפור המקום נקרא "הר ה'" (כינוי לבית המקדש). כלומר זהו ניסיון לקשר את מקומו של בית המקדש לאבות האומה ובכך להעניק לו קדושה נוספת.

שאלות:

1. קראו בראשית, כ"ב, 13-1.

א. קראו פסוק 1: "והאלהים נסה את-אברהם".

(1) מהו הקושי במשפט זה?

(2) קראו את אגדת חז"ל שלפניכם. כיצד היא פותרת את הקושי שצייתם בסעיף (1)?

אמר שטן לפני הקב"ה: ריבונו של עולם! זקן זה חננתו בן למאה שנה פרי בטן. מכל סעודה שעשה, לא היה לו תור אחד או גזול אחד להקריב לפניך? אמר לו: כלום עשה אלא בשביל בנו – אם אני אומר לו: זבח את בנך לפני, מיד זובח. מיד – "והאלהים ניסה את אברהם".

סנהדרין פ"ט ע"ב

ב. בפסוק 12 אומר המלאך: "עֵתָה יָדַעְתִּי כִּי יִרְאֵה אֱלֹהִים אֶתָּה". הסבירו את הקושי בדברי המלאך והציעו פתרון לקושי.

- ג. קראו גם **בראשית**, כ"א 10-21. חוקר המקרא אי סימון טוען ש"רבים ובולטים הקשרים הענייניים והלשוניים שבין גירוש ישמעאל לעקדת יצחק".
- (1) ציינו שלושה קווי דמיון תוכניים-רעיוניים בין **בראשית**, כ"א 10-21 ל**בראשית**, כ"ב 1-13.
- (2) מצאו שני קווי דמיון לשוניים בין שני הסיפורים.

2. קראו **בראשית**, כ"ב, 10-1.

א. חוקר המקרא ש' גלנדר אומר:

אנו מוצאים את הטקסט הסיפורי שלפנינו במצב של מתח בין תיאור נרחב יחסית של פרטים ובין העדר מוחלט של התייחסות גלויה למה שמתחולל בנפשות הגיבורים.

- (1) הביאו דוגמה אחת מן הכתוב לתיאור נרחב של פרטים שלצידה העדר התייחסות לרגשות הגיבורים.
- (2) הסבירו מה יכולה להיות מגמת הסופר כשנקט בשיטה ספרותית זו.
- ב. בפסוקים 6-8 חוזר פעמיים המשפט "וילכו שניהם יחדיו".
- מה ההבדל בין משמעות המשפט בפס' 6 למשמעותו בפס' 8? היעזרו בפירוש רש"י לפס' 8:

ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להישחט - "וילכו שניהם יחדיו" בלב שווה.

- ג. קראו **בראשית**, י"ב 2-3, 7, וכן **בראשית**, כ"ב, 17-18.
- בניסיון הראשון של אברהם ובניסיון העקדה ניתנות לאברהם הבטחות.
- ציינו שלוש הבטחות המשותפות לשני הכתובים האלה. בססו תשובתכם על הכתובים.
- ד. בפסוקים 7-8 המספר מרבה בפירוט כינויי הדמויות.
- ציינו שני כינויים מפסוקים אלה, והסבירו מה ביקש המספר המקראי להדגיש באמצעות כינויים אלה.

בראשית כ"ה 19-34: יעקב ועשו

הנעלים והי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם
 יושב אהלים: ויאהב יעקב את-עשו כד-עוד בפיו ורבקה
 אהבת את-יעקב: ויזד יעקב נזיר ויבא עשו מן-השדה והוא
 עוף: ויאמר עשו אל-יעקב הלעיטני נא מן-האדם האדם
 הזה כי עוף אנכי על-בן קרא-שמו ארום: ויאמר יעקב
 מכרה כיום את-בכרתך לי: ויאמר עשו הנה אנכי הולך
 למות ולמה-זה לי בכרה: ויאמר יעקב השבעה לי כיום
 וישבע לו וימכר את-בכרתו ליעקב: ויעקב נתן לעשו
 לרם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את-
 הבכרה:

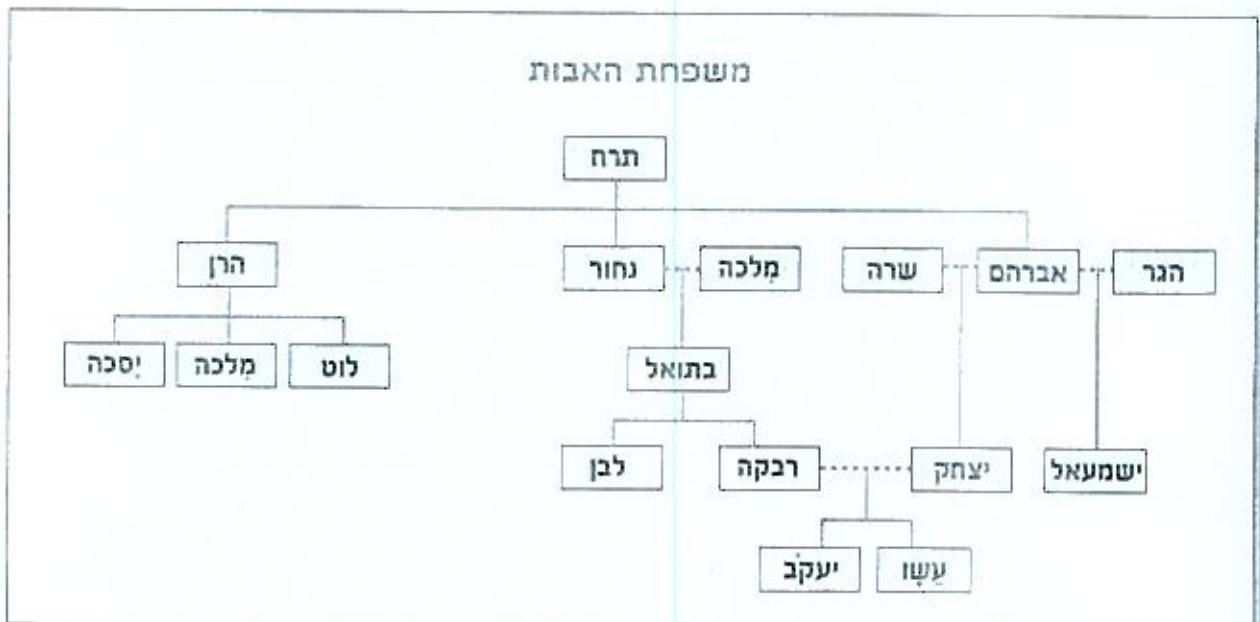
וואלה תולדת יעקב בן-אברהם אברהם הוליד את-יעקב: כג תולדת
 ויהי יעקב בן-ארבעים שנה בקרתו את-רבקה בת-בתואל
 הארמי מפרן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה: ויעתר
 יעקב ליהוה לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו יהוה
 ותהר רבקה אשתו: ויתרענו הבנים בקרבה ותאמר אם
 בן למה זה אנכי ותלך לדרש את-יהוה: ויאמר יהוה לה
 שני גיים בבטןך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם
 יאמץ ורב יעבד צעיר: ויכלאו ימיה ללדת והנה תומם
 בבטנה: ויצא הראשון אדמוני כלו כאדמת שער ויקראו
 שמו עשו: ואחרי-כן יצא אהיו וידו אתה בעקב עשוי ויקרא
 שמו יעקב: ויעקב בן-ששים שנה בלדת אתם: ויגדלו

גוים

תם - לא אלים, או: אדם ישר, שאינו מושקר.
 ויזד - בישל נזיד, או: תכנן לעשות מזון, בכוונה.
 הלעיטני - תן לי לאכול הרבה.
 ויבז - התייחס כבז, זלזל.

ויעתר - ביקש, התפלל.
 לנכח - כיוון שראה...
 ויעתר לו - נענה לתפילתו.
 למה זה אנכי - מה הסיבה לסבכני?
 יאמץ - יהיה חוק ייתר.
 רב - גדול.
 תומם - תאומים.
 אדמת שער - מעיל שעשו מצמר.

משפחת האבות

כסוקים אלה מספרים על נישואיו של יצחק, בנם של שרה ואברהם, על הולדת בנו, יעקב ועשו, ועל היחסים ביניהם.

פסוקים 19-21 מוסרים פרטים ראשוניים על הרקע לסיפור: יצחק נשא את רבקה לאישה בהיותו בן 40. רבקה הייתה עקרה עד שיצחק התפלל לה' ועקרותה הוסרה. בפסוקים אלה מודגשת שוב תפיסת הפריין והילודה במקרא:

1. עקרות או פריין נחשבו כתלויים ברצונו של אלוהים¹⁰⁷. עקרות נחשבה לעונש מאלוהים לאישה. לכן יצחק מתפלל לאלוהים שיסיר את העקרות, ונאמר "וַיַּעֲקֶר לוֹ" - העקרות הוסרה בגלל התפילה לאלוהים.
2. עקרות היא עונש לאישה - ההדגשה שאלוהים נענה דווקא לתפילתו של יצחק מרמזת שעקרותה של רבקה היא, לדעת המספר, עונש כלשהו מאלוהים לרבקה (לא נאמר שהוא נענה לתפילתה של רבקה).

פסוק 22: "וַיִּתְרַצּוּ הַבָּנִים בְּקֶרְבָּהּ" - הריונה של רבקה קשה, העוברים שבבטנה דוחקים ולוחצים זה את זה והיא סובלת מאד. "וַיֹּאמֶר אִם בֶּן לְמָה זֶה אֲנִי?" - זהו משפט מקוטע, שכנראה יש להשלימו: לְמָה זֶה אֲנִי חִיָּה (אני רוצה למות מרוב סבל), או: לְמָה זֶה אֲנִי הִרָה (אילו הייתי יודעת כמה ההיריון קשה, לא הייתי מבקשת להרות). בסבלה ובייאושיה היא הולכת "לְדַרֵּשׁ אֶת-יְהוָה", כלומר לשאול אותו מה הסיבה לסבלה.

פסוק 23: תשובת ה' מגלה לרבקה לא רק את הסיבה לסבלה אלא גם את העתיד הרחוק: "וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ: שְׁנֵי גֵיִים בְּבֶטֶןךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶד יִפְרְדּוּ וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֶץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". דברי ה' כוללים מספר נבואות לעתיד הקרוב והרחוק:

1. עומדים להיוולד לך תאומים ("שְׁנֵי גֵיִים בְּבֶטֶןךָ").
2. תאומים אלה יהיו לאבות של שני עמים ("שְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶד יִפְרְדּוּ").
3. עם אחד יהיה חזק יותר מהעם השני: עמו של הבן הצעיר ישעבד את עמו של הבן הגדול ("לֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֶץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר").

הנבואה על הולדת התאומים מעוצבת כשיר (תקבולות):

שְׁנֵי גֵיִים בְּבֶטֶןךָ	שְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶד יִפְרְדּוּ
תקבולת נרדפת	
וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֶץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר	תקבולת משלימה ¹⁰⁸

הנבואה הראשונה מתגשמת כעבור שבועות אחדים: "וַיִּמָּלֵא יִמְיָהּ לָלֶדֶת וְהָיָה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ" (פס' 24) - רבקה יולדת תאומים.

הנבואות השנייה והשלישית מתגשמות מאות שנים מאוחר יותר: עם ישראל (צאצאי יעקב) ישעבד את ממלכת אֲדוֹם (צאצאי עשו).

פסוקים 25-26: התאומים שונים זה מזה בצורתם החיצונית. "וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן אֶדְמוֹנִי כָּלֹ בְּאֶדְרֶת שָׁעָר וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו" - הבכור הוא אדמוני, כלומר גייגני, וכולו מכוסה שער, כאילו גופו לבוש כמעיל צמר-כבשים. הוריו קוראים לו עשו, אבל לא ניתן הסבר לשם. יש הסבורים (על סמך מילה דומה בערבית), שפירוש השם עשו הוא ישער.

107 ראו בראשית ט"ו, 2, בספר זה בעמ' 266.

108 בתקבולת המשלימה הצלע השנייה משלימה את הרעיון של הצלע הראשונה וכא רק חוזרת עליו במלים נרדפות. במקרה שלפנינו, בצלע הראשונה נאמר שעם אחד יהיה חזק מהשני, והצלע השנייה מוסיפה, שהגדול יהיה משועבד לקטן.

עם זאת, בפסוק זה נרמזים שני שמות נוספים שמתקשרים לעשו מבחינה היסטורית:

1. צאצאי עשו הם בני העם האדומי, וממלכתם נקראה אדום - בפסוק 26 נאמר שעשו אדמוני (רמז לאדום).
2. הממלכה האדומית נקראה גם שעיר. בפסוק 26 נאמר שעשו נולד מכוסה שער, שער (רמז לשעיר).

בפסוק 26 מתוארת הולדת יעקב: "וַאֲחֵרֵי כֵן יָצָא אֲחִיו וַיָּדֹ אֶחָזֶה בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" - יעקב מחזיק בעקב אחיו כאשר הוא נולד. מן הידוע לנו על תהליך הלידה, אז ובימינו, קשה להאמין שבלידת תאומים תינוק אחד יוצא כשהוא מחזיק בעקבו של אחיו, ונראה יותר שהחזקת העקב היא סמלית: יעקב מנסה לעכב את עשו, שהקדימו לצאת מן הרחם. זהו סמל למאבק המתמיד ביניהם, ומאוחר יותר, בין צאצאיהם. "וַיִּצְחָק בֶּן-שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם" - מכאן אנו למדים שעקרותה של רבקה נמשכה 20 שנה, שהרי על פי פסוק 20 הוא היה בן 40 כשנשא את רבקה לאישה.

פסוק 27: בין פסוק 26 לפסוק 27 עברו כחמש עשרה שנה, שכן בפסוק זה עשו ויעקב הם כבר נערים, גברים צעירים: "וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שְׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים" - הנערים אינם שונים רק בצורתם החיצונית אלא גם במקצועות שבחרו לעצמם: עשו בקיא במלאכת הציד. זוהי מלאכה אלימה, שכרוכה בשפיכת דמם של בעלי חיים מדי יום. יעקב, לעומתו, הוא "איש תם", לא אליס. עבודתו הייתה כרוכה בגידול הצאן והבקר, בהשגחה על רועי הצאן וכדומה¹⁰⁹. מכאן נובע הבדל נוסף, שקשור למרחב פעילותו של כל אחד מהם: עשו הוא "איש שדה", שחי במרחב הפתוח. יעקב לעומתו "יֹשֵׁב אֱהָלִים" - נמצא בקרבת הבית.

פסוק 28: "וַיֵּאָמֶר יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וַרְבֵּקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב" - ניגוד נוסף בין שני האחים מתבטא בהעדפת הוריהם: יצחק אוהב (יותר) את עשו, ורבקה מעדיפה את יעקב. גם הסיבה לאהבת ההורים שונה: יצחק אוהב את עשו מסיבה מוגדרת, מפורשת: "כִּי צִיד בְּפִיו" - כי עשו הוא ציד, הוא מביא לאביו אוכל שהוא אוהב¹¹⁰. על רבקה, לעומת זאת, נאמר שהיא אוהבת את יעקב ולא נמסרת הסיבה לכך.

פסוק 29: "וַיִּזְדַּק יַעֲקֹב וַיֵּזֶבַע עֵשָׂו מִן הַשְּׂדֵה וְהָיָה עֵינָם" - הפועל "וַיִּזְדַּק" יכול להתפרש בשני מובנים: בישל או: תכנן בודון, בכוונה. כאן מתחברים שני המובנים, כיוון שיעקב בחר לבשל דווקא בשעה זו, כשעשו חוזר עייף ורעב מן השדה. עייפותו של עשו נזכרת פעם נוספת גם בפסוק הבא, וחזרה זו מדגישה גם את מצבו הנפשי, את אי-יכולתו להתמודד עם תחכמו של יעקב.

פסוק 30: "וַיֵּאָמֶר עֵשָׂו אֶל יַעֲקֹב: הֲלָעִיטָנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֵדָם הַזֶּה כִּי עֵינִי אָנֹכִי" - הפועל "הֲלָעִיטָנִי" מתאר האכלה גסה ורעבתנית, בכמויות גדולות. כלומר עשו כל כך רעב עד שהוא מתאר את רצונו לאכול כמו חיה. לפי פירוש אחר, מדובר בהאכלה ישירות לתוך הפה: כלומר עשו כל כך עייף, עד שהוא נאלץ לבקש מיעקב שיסייע לו לאכול. עייפותו של עשו מבלבלת את דעתו ומקשה עליו לחשוב בצורה ברורה, לכן הוא גם לא מצליח לזכור את שמו של התבשיל וקורא לו "הָאֲדָם הָאֵדָם הַזֶּה". זה מציג אותו כעילג וכטיפש. בנוסף, צבע התבשיל משמש מדרש שם לאדום, העם שיצא מזרעו של עשו: "הֲלָעִיטָנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֵדָם...עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָם".

פסוק 31: "וַיֵּאָמֶר יַעֲקֹב מַכְהָה כִּיֹּם אֶת בְּכֹתְךָ לִי" - יעקב מנצל את ההזדמנות שעשו חלש ורעב ודורש ממנו שבתמורה לאוכל ימכור לו את הבכורה. זכות הבכורה במזרח הקדום הקנתה לבכור את הזכות להיות היורש הראשי, ולפי חוקי התורה - לרשת פי שניים מירושת כל אח אחר¹¹¹.

¹⁰⁹ לדעת חז"ל יש לפרש כאן "תם" כמשמעות אדם ישר, שאינו מושקר, אך פירוש זה אינו מתאיים עם המאורעות המסופרים בהמשך (בעיקר בפרק כ"ז).

¹¹⁰ חז"ל פירשו "כִּי צִיד בְּפִיו" כהשאלה, כאילו עשו לכד את אהבת אביו בדברי מרמה וחטונה.

¹¹¹ עיינו בפרק הבכורה (פרקים כ"א-כ"ד). יבית תהיה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה ויהיה הבכור לשנואה. ויהיה ביום הנחילו את קניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן השנואה הבכור כי את הבכור בן השנואה יביר לתת לו פי שנים ככל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה.

לדעת פרשנים רבים, הניגוד בין עשו, שמעוניין באוכל, לבין יעקב, שמעוניין בבכורה, הוא ניגוד בין חומר לרוח. עשו משתוקק לדבר חומרי, עכשווי. יעקב שואף להשיג ערך רוחני. ניגוד נוסף מצוי בהתנהגותם של האחים: עשו מרוכז סביב חושים ורגשות (הוא רעב, הוא עייף), יעקב מפגין קור רוח, מחשבה עניינית ושיקול דעת. הוא אינו נבהל מהדחיפות של עשו, וחותר למטרתו בדיוקנות. דבר זה מתבטא גם בפסוקים הבאים:

פסוק 32: "וַיֹּאמֶר עֵשָׂו: הֲנֵה אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוֹת, וְלָמָּה זֶה לִי בִכְוֶה?" - עשו מזלזל בערכה של הבכורה. הוא שואל שאלה רטורית, שניתן לפרשה בשתי דרכים:

- מלאכת הציד כה מסוכנת, שאני עלול למות מידי חיות טרף מדי יום, וקרוב לוודאי שלא אוכה לחיות עד מות אבי וליהנות מן הבכורה. עדיף שאיהנה מהרגע ואספק את צרכיי.
- אני כה עייף ורעב עד שאני עלול למות מרעב, ואז בוודאי לא אוכה ליהנות מן הבכורה.

פסוקים 33-34: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשֹּׁבֵעַ לִי כִּי־ס. וַיֵּשְׁבַע לוֹ, וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב" - שוב ניכר קור הרוח של יעקב: הוא מאלץ את עשו להישבע לו שאכן מכר לו את בכורתו, כדי שעשו לא יחזור בו מהחלטתו הפזיזה. עשו ממשיך להיות מרוכז ברעבונו: "וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וְיַיִד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשֶׁת וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה" - מתוך חמשת הפעלים המתארים את עשו בפסוק זה, ארבעה מהם מתארים פעולה, והרצף שלהם מדגיש את מהירות הפעולה: עשו אוכל במהירות ומיד קם והולך. הפועל החמישי מתאר מחשבה, אבל זוהי מחשבת-בוז. עשו בוז לבכורה. למרות שעתה הוא כבר שבע ומחשבתו אינה משובשת בגלל הרעב, הוא עדיין אינו מכיר בערכה של הבכורה. בכך המספר מבהיר מדוע יעקב עדיף על עשו: יעקב מכיר בערכה הרוחני של הבכורה ובאחריות הנובעת ממעמד הבכור, ואילו עשו אינו מבין זאת. לכן עדיף שיעקב יהיה הבכור, ולא עשו.

נושאים נוספים לדיון:

1. יעקב ועשו כדמויות מנוגדות:

יעקב ועשו מוצגים בפרק זה כשתי דמויות מנוגדות לחלוטין. עיינו בטבלה הבאה:

יעקב	עשו	
"רגיל" (שחור שער וחלק)	גיינגי ושעיר	צורה חיצונית
יוצא אחרון, נאחז בעקב אחיו	יוצא ראשון, בכוחות עצמו	לידה
איש תם	איש ציד	מקצועו ומאפייניו
יושב אוהלים	איש שדה	מרחב פעילותו
כבוד ורצון להשיגה	בוז	יחסו לבכורה
קר רוח ושקול; מתכנן את העתיד	משועבד לרגשותיו וצרכיו חושב על ההווה, על הרגע	רגש מול שכל